نگاه

به سوی رابطه استراتژیک

احمد وخشیته
استادیار دانشگاه دوستی ملل روسیه

● ایران و روسیه در تاریخ ۵۱۷ساله روابط خویش، فرازونشیب‌های فراوانی را از سر گذرانده و دراین‌میان همواره عینک افراط و تفریط بر چشم تحلیلگران روابط دو کشور سنگینی کرده است.

تحلیل تاریخ روابط دو کشور مجال بسیاری طلب می‌کند که در حوصله این مطلب نیست و ازاین‌رو به طور مشخص به بررسی روابط تهران و مسکو در دولت تدبیر و امید می‌پردازم.

حسن روحانی در شرایطی سکان ریاست‌جمهوری را به دست گرفته بود که تحریم‌های آمریکا ایران را در مسیر سختی قرار داده بود و چندین قطع‌نامه علیه ایران در شورای امنیت سازمان ملل به تصویب رسیده بود.

موضوعی که بر روابط ایران و روسیه نیز سایه انداخته بود و به دنبال آن بسیاری از قراردادها به حالت تعلیق درآمده بود؛ ازجمله ارسال اس-۳۰۰ به ایران است.

دراین‌میان سجادی، سفیر وقت، تلاش بسیاری برای ارتقای روابط تجاری دو کشور انجام داد؛ اما باید بپذیریم که وقتی تحریم‌هایی در سازمان ملل متحد تصویب می‌شود، همه ملزم به اجرای آن هستند و دراین‌میان، روس‌ها نیز مانند دیگر کشورها بر روی کره زمین زندگی می‌کردند.

چند ماه پس از روی‌کارآمدن دکتر روحانی، سنایی به‌عنوان سفیر ایران در روسیه انتخاب شد؛ سفیری که اگرچه کارمند وزارت خارجه نبود؛ اما مدیرگروه روسیه دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران بود. به نظر می‌رسد در دوران او که شش سال طول کشید و پس از انقلاب بی‌سابقه بود، تمرکز بر گسترش روابط علمی میان دانشگاه‌ها و نخبگان دو کشور قرار گرفته بود و تعاملات خوبی میان اندیشمندان دو کشور برقرار شد.

با تصویب برجام، نگاه دولت تدبیر و امید به سمت آمریکا و اتحادیه اروپا بیشتر معطوف شد و شاید به همین دلیل است که در دو سال نخست روی‌کارآمدن دولت روحانی، تراز اقتصادی سیر نزولی گرفت؛ اما دراین‌میان آغاز همکاری‌های دو کشور در موضوع بحران سوریه به موجب سفر سردار قاسم سلیمانی به مسکو و دیدار با پوتین، روابط دو کشور را وارد عرصه جدیدی کرد.

در سال‌های گذشته، رؤسای جمهور دو کشور دیدارهای دوجانبه بسیاری در حاشیه اجلاس‌های چندجانبه داشتند؛ اما چه می‌شود که روابط اقتصادی دو کشور در نقطه طلایی خود به کمی پیش‌تر از دوران احمدی‌نژاد می‌رسد؛ درحالی‌که لغو تحریم‌ها فضای ویژه‌ای برای گسترش روابط پدید آورده بود.

به نظر می‌رسد در شش سال اخیر، نگاه دولت به روابط مدل بالا به پایین است؛ به این معنا که رؤسای جمهور یا وزرا با یکدیگر دیدار می‌کنند و درباره گسترش روابط اقتصادی گفت‌وگو می‌کنند؛ اما چه کسی باید آن را به منصه ظهور برساند؟

این در حالی است که لازمه تحقق این موضوع را باید در فرهنگ جست‌وجو کرد. هنگامی که دیپلماسی فرهنگی در روابط دو کشور به نقطه طلایی برسد، مردم دو کشور شناخت مناسبی از یکدیگر پیدا می‌کنند و ذهنیت‌های غلط خود را از دست می‌دهند و ساده‌ترین اتفاق رشد توریسم میان دو کشور است؛ موضوعی که آرام‌آرام تجارت خرد را با خود به ارمغان می‌آورد و هم‌گرایی دو کشور را بیش از گذشته می‌کند.

با خروج آمریکا از برجام و بازی‌های اتحادیه اروپا، نگاه دولت به سوی روسیه سنگینی کرد و مسکو را شریک و دوست مطمئن خود دانست.

در این فضا، نهایتا دوران سفارت مهدی سنایی پس از شش سال به پایان رسید و کاظم جلالی که کارمند وزارت خارجه است و سال‌ها به‌عنوان نماینده مردم در کمسیون امنیت ملی مجلس حضور داشته، به سفارت ایران رسید؛ دیپلماتی که در بدو ورود به مسکو روابط دو کشور را مطلوب دانست؛ اما تاکید کرد که از ظرفیت‌های بالقوه اقتصادی استفاده نشده است.

به نظر می‌رسد با انتخاب کاظم جلالی که سیاست‌مداری شناخته‌شده در حاکمیت به‌عنوان سفیر فوق‌العاده و تام‌الاختیار جمهوری اسلامی ایران در فدراسیون روسیه است، این موضوع را نشان می‌دهد که تهران می‌خواهد فصل جدیدی از روابط را با مسکو آغاز کند و در مسیر استراتژیک‌شدن روابط گام بردارد.

politics@sharghdaily.ir

عکس: AP

نگاهی به رابطه تهران- مسکو به بهانه آغاز به‌کار کاظم جلالی

رفاقت در روزهای سخت

شرق: در ۵۰۰ سال رابطه ایران و روسیه، حتما بیش از صد سفیر بین دو کشور ردوبدل شده که تصاویرشان در تابلویی در ساختمان سفارت ایران در روسیه، نصب شده است. این هفته البته عکس جدیدی به آن افزوده شده؛ مهدی سنایی متولد نهاوند که از آبان سال ۹۲ تا هفته‌ای که گذشت سفیر ایران در روسیه بوده است. سنایی از اولین دور انتصابات دولت حسن روحانی بود؛ نماینده مجلسی جوان که به زبان روسی مسلط و گروه مطالعات روسیه در دانشکده مطالعات جهان دانشگاه تهران را راه‌اندازی کرده بود. البته سنایی با جانشینش یک نقطه اشترک دارد؛ کاظم جلالی که این هفته راهی مسکو شده نیز مانند سلف خود، عضو کمیسیون امنیت ملی مجلس بوده است.

سنایی در اوج امید سال ۹۲ راهی مسکو شد و کمتر کسی به انتصاب او خرده گرفت، اما کاظم جلالی با برخی فضاسازی‌ها از سوی رسانه‌ها به مأموریت رفت. با این اوصاف، او روز گذشته رونوشت استوارنامه خود را تسلیم معاون وزیر خارجه روسیه کرد. به رسم همه ملاقات‌های دیپلماتیک این‌چنینی، هر دو طرف در این دیدارها برای افزایش همکاری‌ها بین دو کشور رایزنی کردند. اما رابطه دو کشور فرازونشیب کم نداشته است؛ از تاریخ بدبینی و معاهداتی بدنام تا اشغال و مبارزه. بااین‌حال، شش سال گذشته تهران- مسکو سطح جدیدی از ارتباط را دنبال کرده‌اند که هدفشان رسیدن به رابطه استراتژیک بوده است؛ رابطه‌ای هم‌پوشان با ابعاد متفاوت و البته نگرانی‌ها و تحدیدات متفاوت.

تهران- مسکو در حالی وارد سال ۲۰۲۰ شده‌اند که در موضعی مشابه نسبت به دنیا قرار گرفته‌اند. تحریم، تجربه مشترک دو کشور است که البته هرکدام با موقعیت‌های متفاوتی با آن مواجه می‌شوند.

درعین‌حال، دو کشور در حال پیش‌بردن پروژه همکاری در حل‌وفصل بحران سوریه هستند؛ بحرانی به‌غایت تلخ که البته سطح جدیدی از حضور منطقه‌ای را به روسیه بخشید؛ حضوری که این کشور را بار دیگر به نقش‌آفرینی تاریخی‌اش نزدیک می‌کرد. برجام و حمایت همه‌جانبه روسیه از ایران نیز به این همکاری شکل جدیدی بخشیده و همچنان روسیه در حمایت از گام‌های کاهش تعهدات هسته‌ای ایران، آمریکا را مقصر می‌داند و موضعی مشابه ایران اتخاذ می‌کند.

با این اوصاف، اگرچه روسیه دوست دوران سختی ایران به شمار می‌رود، اما دو کشور با داشتن منابع عظیم نفت و گاز، در بازار جهانی انرژی رقیب هم هستند؛ از همین رو تعامل اقتصادی دو کشور، همیشه با مشکلاتی دست‌وپنجه نرم می‌کند.

نباید از نظر دور داشت که در شش سال اخیر، رابطه دو کشور به سطح بالایی رسیده است. چندین دور سفر و ملاقات بین سران دو کشور، رابطه تهران و مسکو را وارد مرحله جدیدی کرد. سفیر پیشین ایران در روسیه، در یادداشتی به مناسبت پایان کار خود نوشته است: «سطح تعاملات دو کشور در همه حوزه‌های سیاسی، امنیتی، منطقه‌ای، بین‌المللی، دفاعی، علمی، دانشگاهی، مطالعاتی و فرهنگی ارتقا یافت و برای این منظور، ساختارها و دیالوگ‌های مختلفی شکل داده شد. در حوزه اقتصادی نیز اسناد پایه و ضروری امضا، مجوز صادرات سه‌گانه محصولات لبنی، دامی و آبزیان گرفته و این محصولات ایرانی وارد بازار روسیه شد. تعرفه‌ها برای اقلام اصلی کاهش یافت و در نتیجه آن صادرات ایران به روسیه در چند سال چند برابر شد. همچنان که اخیرا وزیر روس و رئیس کمیسیون مشترک اقتصادی اعلام کردند چندین پروژه بزرگ در حوزه انرژی اتمی، حرارتی، نفت و راه‌آهن از سوی روسیه در ایران آغاز شد». جمع‌بندی سنایی اما این بود که «روابط اقتصادی دو کشور مانند ارتباطات مردمی طرفین، ظرفیت‌های تحقق‌نیافته بسیاری دارد و امیدوارم با زمینه‌هایی که فراهم شده و با پیوستن ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا که اخیرا اجرائی شد، بخش تجاری و اقتصادی دو کشور بتواند از این ظرفیت‌ها بهره بگیرد».

ایران در ادامه مسیری که پیش‌روی برجام دارد، به همراهی روسیه بیش از پیش نیاز دارد؛ اگرچه در همین مرحله، توقف همکاری روسیه در سایت فردو به برخی نگرانی‌ها دامن زده است. بازیگری تهران در عرصه منطقه نیز با حمایت روسیه وجاهت بیشتری پیدا می‌کند. سخنگوی وزارت امور خارجه روزهای گذشته گفت: «ایران دوستان دوران سختی خود را هیچ‌گاه فراموش نخواهد کرد»؛ این ناظر بر همراهی‌هایی است که روسیه در دوران تحریم با ایران انجام داده است. از همین رو، سخنگو یادآوری می‌کند: «ایران حساب روسیه و چین را از کشورهای دیگری که در برجام هستند، ازجمله انگلیس و آلمان جدا کرده است».

دوران کاری سفیر جدید در حالی آغاز شده که ایران در حال آماده‌سازی برگزاری رزمایش دریایی مشترک با روسیه و چین در اقیانوس هند است که برای ایران، اولین رزمایش از این نوع از زمان انقلاب اسلامی در سال ۵۷ به شمار می‌آید. تاریخ دقیق برگزاری این رزمایش هنوز اعلام نشده است، اما کارشناسان انتظار دارند ۲۷ دسامبر (ششم دی) در شمال اقیانوس هند و دریای عمان برگزار شود.

روابط ایران و روسیه در آغاز دوره سفیر جدید در چه وضعیتی است

می‌تواند نسبت به گذشته بهتر باشد

بهرام امیراحمدیان
کارشناس مسائل روسیه

روابط ما با روسیه در چند سال اخیر بیشتر شده است. مهم‌تر از همه در این میان عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا بود. سیاست خارجی ایران در زمینه روسیه به این نتیجه رسید که به این ابتکار بپیوندد، چون ایران در منطقه در سازمان‌های مهمی حضور ندارد. مثلا یکی از این سازمان‌ها اکو است که به عنوان یک سازمان همکاری منطقه‌ای، کمتر از ۱۰ درصد از حجم مبادلات تجاری‌شان داخل منطقه است و زیاد اهمیت ندارد. چون روابط ما با اعضای اکو اغلب به شکل روابط دوجانبه است و اکو باشد یا نباشد، برقرار خواهد بود. الان که از پنجم آبان، این روابط آزمایشی سه‌ساله آغاز شده، باید منتظر باشیم و ببینیم در چارچوب همکاری اوراسیا که زعامتش با روسیه است و با هدایت روسیه شکل گرفته و ساختار یافته، تا چه حد می‌توانیم جلو برویم و سطح روابط اقتصادی تا چه حد خواهد بود.

دولت‌ها در ساختارهای اقتصادی در چارچوب کمیسیون‌های مشترک همکاری‌های اقتصادی کار می‌کنند و ایران اغلب این کمیسیون‌ها را به طور فعال دارد و همکاری‌ها هر چه هست، در چارچوب این زیرساخت حقوقی انجام می‌شود، ولی برون‌داد آن باید در بخش خصوصی باشد و فعالان این بخش باید به بازارهای طرف مقابل بروند و فعالیت‌های اقتصادی را که عمدتا به تجارت مربوط می‌شود، پی بگیرند.

در بحث رابطه تجاری با روسیه، این تعاملات همیشه به نفع روسیه بوده، یعنی یا بازارهای روسیه برای بازرگانان ایرانی محدود بوده، یا بازرگانان ایرانی علاقه‌مند نبوده‌اند، یا بازار روسیه کشش نداشته یا اصلا زیرساخت قانونی فراهم نبوده است؛ مثل تعرفه‌هایی که بر کالاهای ایرانی اعمال می‌شود، به طوری که ایران توانایی رقابت ندارد، به‌ویژه با ترکیه که تعرفه‌های کمتری دارد. در این شرایط ایرانی‌ها بازاری نداشته‌اند و نسبت واردات ما از روسیه چندین برابر صادرات ما بوده است؛ مثلا ما بین ۳۰۰ تا ۵۰۰ میلیون دلار صادر کرده‌ایم در حالی که واردات ما به بیشتر از سه میلیارد دلار هم نرسیده است. در سال‌های اخیر روابط اقتصادی ما با روسیه به دو میلیارد دلار هم نرسیده. اگر این را با رابطه اقتصادی ایران با عراق که بیش از ۱۰ میلیارد دلار است و با افغانستان که بین دو تا پنج میلیارد دلار بوده مقایسه کنیم، مشخص می‌شود که رابطه ما با کشور بزرگی مثل روسیه که از طریق دریای خزر با هم رابطه داریم، چقدر محدود است. اتحادیه اوراسیا که ایران به تازگی به آن پیوسته، اگرچه اعضای ضعیف و ناتوانی مثل قرقیزستان هم دارد ولی یک طرف آن روسیه است و روابط ما بیشتر معطوف به روسیه است؛ سرمایه‌گذاری‌های بزرگ روسیه هم در صنایعی مثل هوافضا، نظامی و هسته‌ای است که در حال ساخت نیروگاه هستند. همچنین در بحث حمل‌ونقل راه‌آهن گرمسار- مشهد مطرح است. روسیه هنوز به صنایع نفت وارد نشده و مشکلاتی در این زمینه دارد که به تحریم ایالات متحده مربوط می‌شود. این تحریم‌ها مشکلاتی برای ما ایجاد کرده و مثلا وقتی ایران می‌خواست از روسیه هواپیمای مسافری خریداری کند، آمریکا اجازه نداد.

در بخش فرهنگی هم همکاری‌های خوبی داریم. مبادله استادان و دانشجویان را داریم و استادانی می‌روند تا در دانشگاه‌های روسیه فارسی تدریس کنند یا می‌آیند که در دانشگاه‌های ایران روسی تدریس کنند. روابط فرهنگی بین دو کشور خوب است اما رایزنی فرهنگی ایران در این کشور کار محدودی دارد. اساسا بهتر است رایزنی فرهنگی را در یکی از دانشگاه‌های تهران مستقر کنیم، چون از همین جا می‌تواند برنامه‌های فعلی را اجرا کند؛ مثلا برگزاری مراسمی با دعوت از چند نفر. در شرایطی که در شبکه‌های اجتماعی شما می‌توانید به میلیون‌ها نفر دسترسی داشته باشید، ارزشش را ندارد برای این‌گونه برنامه‌ها چنین نهادی مشغول باشد و برای کشورها هم بهتر است که در جهت صرفه‌جویی این نهادها تعطیل شوند.

در بخش سیاسی، ایران با روسیه در سوریه همکاری داشته است. این همکاری اگرچه برد-برد بوده، اما اغلب به نفع روسیه چرخیده است. مثلا در سوریه هنگام اعلام پایان جنگ، فقط پوتین حضور پیدا کرد و ایران نادیده گرفته شد که این شایسته اعتراض از سوی ایران بود. ایران در سوریه حضور جدی داشت و عملا ایران روی زمین و روسیه روی هوا می‌جنگیدند.

الان که آقای جلالی به روسیه رفته است، باید از موضع بالاتری حرف بزند. مانور پیش‌روی مشترک ایران، روسیه و چین نشان می‌دهد ایران می‌تواند بازیگر قدرتمندی در منطقه باشد و نقش منطقه‌ای مهمی دارد. باید از منافع ملی خود صیانت کنیم و نباید در مقابل روسیه طوری رفتار کنیم که انگار نسبت به ما برتری دارند. در روابط بین‌الملل همه از حق مساوی برخوردارند. روسیه اگرچه در شورای امنیت حق وتو دارد ولی در مجمع عمومی یک رأی دارد و ما نیز یک رأی. ایران نباید وانمود کند ارزش کمی دارد و باید با قدرت در تمام مناطقی که منافع مشترک با روسیه دارد، در دریای خزر یا در سوریه یا جاهای دیگر، از منافع خودش دفاع کند.

آقای جلالی دکترای علوم سیاسی است و در دوران نمایندگی مجلس هم عضو کمیسیون امنیت ملی بوده و با این سوابق به مسائل آگاه است. به نظر می‌رسد سفارت او، اگر بتواند تیم مناسبی را همراه کند، نسبت به گذشته بهتر کار خواهد کرد. محدودیت‌های روابط برطرف شده و ایران با توجه به عضویت در اتحادیه اوراسیا، می‌تواند مانور بیشتری بدهد. البته در این تعاملات از پول ملی استفاده می‌شود و تحت تأثیر مبادلات گسترده روسیه هستند. وزن همه اعضا روی هم به اندازه روسیه نمی‌شود که تجارت خارجی‌اش بیش از ۸۰۰ میلیارد دلار است. در این شرایط اگر ایران بتواند بیشتر کار کند، به شرطی که بازارها با کاهش تعرفه شرایط بهتری پیدا کنند، می‌تواند اتفاق مهمی باشد. در بحث گردش پول البته مشکل داریم و این مبادلات با ارز ملی خواهد بود. وقتی صادرکننده‌های ما روبل دریافت کنند، فقط در حوزه روبل می‌توانند به معامله بپردازند و این محدودیت ما در اوراسیاست. اتحادیه اوراسیا را نباید خیلی پررنگ کرد و ایران باید به دنبال ایجاد تنوع در سیاست خارجی خودش باشد، با همسایگان مختلف تماس برقرار و از فضاها استفاده کند.

روابط ایران و روسیه به صورت روتین بوده و در سال‌های اخیر هم ادامه داشته؛ روسیه هم در صحنه بین‌المللی از ایران دفاع می‌کند. خیلی خوشحال‌کننده است که کشور بزرگی مثل روسیه ایران را درک می‌کند، در برجام با ایران همکاری و در روند آستانه با سوریه همکاری می‌کند. اگر روسیه نبود، ترکیه نوع دیگری در سوریه بازی می‌کرد و می‌توانست به ضرر ایران، دست بالا را داشته باشد. تعادل ایران و ترکیه در سوریه مدیون حضور روسیه است و این مسئله‌ای اساسی است. بخشی از این موضوع مربوط به این است که روسیه هم باید منافع ایران را در نظر داشته باشد.

اخیرا هم توافق شده که روسیه وامی پنج‌میلیارددلاری به ایران بدهد که دو میلیارد دلار آن به زودی می‌رسد. در این زمینه هم موضوع مهم و موقعیت مناسبی است که روسیه با وجود این محدودیت‌ها می‌تواند به ایران کمک کند.

کوتاه از دیپلماسی

واکنش دولت منصور هادی به دیدار حاتمی با سفیر یمن در تهران

● **ایسنا:** دولت مستعفی یمن از دیدار وزیر دفاع کشورمان با سفیر یمن در تهران انتقاد کرد. به گزارش پایگاه خبری بوابتی، محمد مقبل الحمیری، وزیر دولت مستعفی یمن در امور پارلمانی، از دیدار ابراهیم الدیلمی، سفیر یمن در تهران با امیر حاتمی، وزیر دفاع جمهوری اسلامی ایران انتقاد کرد. او با متهم‌کردن ایران به دخالت در امور داخلی یمن گفت: دولت (مستعفی) یمن همچنان منتظر است که جامعه بین‌المللی موضع قاطعی علیه دخالت‌های ایران اتخاذ کند. به گزارش ایسنا، ابراهیم الدیلمی ازسوی شورای عالی انقلابی یمن که اکنون اداره این کشور را بر عهده دارد و متشکل از گروهای انقلابی و حزب کنگره سراسری یمن است، سفیر ایران شده است. او اخیرا به عنوان سفیر یمن در تهران تعیین شده و استوارنامه خود را به حسن روحانی، رئیس‌جمهور ایران تحویل داد که این اقدام با انتقادهای برخی طرف‌های عربی، ازجمله احمد ابوالغیط، دبیرکل اتحادیه عرب همراه بود. امیر سرتیپ حاتمی، وزیر دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح کشورمان، اخیرا با ابراهیم محمد الدیلمی، سفیر جدید یمن در تهران دیدار و تأکید کرد: مشکل یمن با رایزنی و گفت‌وگو بین همه طرف‌های سیاسی در این کشور حل خواهد شد. یمن متعلق به همه یمنی‌هاست و گفت‌وگوی یمنی- یمنی در فضایی آرام و با مشارکت همه احزاب، گروه‌ها و جریانات سیاسی- اجتماعی راه‌حل عملی مشکلات پیچیده در این کشور است.

القبس:

ایران، عربستان و کویت درباره توافق دریایی مذاکره می‌کنند

● **ایرنا:** روزنامه کویتی «القبس» در شماره چهارشنبه خود به نقل از منابع آگاه مدعی شد که مذاکرات سه‌جانبه میان کویت و عربستان از یک‌سو و جمهوری اسلامی ایران از سوی دیگر درباره توافق‌نامه دریایی برگزار خواهد شد. این روزنامه بدون اشاره به جزئیات بیشتر در این زمینه، اضافه کرد در این نشست که به‌زودی برگزار خواهد شد سه کشور به بررسی جزئیات توافق برای همکاری‌های دریایی خواهند پرداخت. خالد جارالله، معاون وزیر امور خارجه کویت، پیش‌تر اعلام کرد که کشورش نامه‌ای از رئیس جمهوری اسلامی ایران به مقامات سعودی تحویل داده است که موضوع آن مسائل منطقه‌ای بود.